

նայիկ վրդ. Գաղեան սկսած էր, եւ այժմ կառավարութեան հրամանով շինութիւնը դադարած է:

—Նոյնպէս Ռոստովէն բնիկ Սալյանացի ուրիշ կառնաական մը վերոյիշեալ նպատակին համար 1000 ռուբլի նուիրած է:

—Պոլսեցի յայտնի գործիչ Պ. Յովակիմ Ֆէշեթեան Ղալա թաղի զարդներուն հոգաբարձու եւ եկեղեցիին երեսփոխան ընտրուելով, սուգ ժամանակի մէջ եկեղեցին բարեկարգած եւ պատշաճ կերպով զարդարած է:

—Գալթէթի հայ տիկինները եւ օրիորդները, պէտք է խոստովանիլ որ տղեղ սեռէն աւելի համարային օգտակար ծառայութիւններ կը մատուցանեն, իրենց «Բարեգործական Ընկերութիւններով»: Այդ ընկերութիւնները «Թաւրիզու» եւ «Ատրպատականի» անունները կը կրեն: Առաջինը աւելի մեծ գործունէութիւն մը ցոյց կուտայ եւ աւելի հարուստ ու հին է, իսկ երկրորդը աւելի նոր եւ համեմատաբար աւելի աղքատ, հետեւաբար գործունէութիւնը սահմանափակ է և Գալթէթականներու, օրերու, աղքատներու եւ սովաւաներու համար միմամբ ծառայութիւններ կը մատուցանեն եւ անոնց համար նախախնամութիւններ կը հանդիսանան: Կ'արժէ որ արաստանմանի Հայերը մեծ ուշադրութիւն դարձնեն այս երկու «Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեանց» եւ իրենց յոռամաները չխնայեն ձգել անոնց գանձանակին մէջ:

—Մոսկովայէն Ատրպատականի հայ սովէլոց համար Պ. Թովմաս Թումախանցի միջոցով 300 թուման (600 ռուպլի) եւս զրկուերէ Սրբազան Առաջնորդին:

Փ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՐԼՏ:—Թէեւ կրեատական խնդիրը իր վերջնական լուծումը գտաւ թուրք զօրքերուն կողմէն մեկնելովն ու Երկիրու իշխանին Կրէտէի Ընդհանուր կառավարիչ անուանուելովը, սակայն դեռ օրուման խնդիրներուն կարգը կը համարուի թուրքիոյ լուծէն նոր ազատած այդ կողմին վերջնական կազմակերպութեան հարցը: Եւրոպական պետութիւններու եւ մասուրը ուշադրութեամբ կը հետեւին այն ջանքերուն զորս Երկիրու իշխանը կ'ընէ զարաւոր հակառակութիւններով ու կ'իշխանի:

տակնուրայ դարձած կողմն բարեկարգելու եւ վարչական նոր դրութիւնը հաստատելու եւ վարելու համար: Իրաւ ալ ծանր գործ մըն է որ յանձնուած է Երկիրու իշխանին, այսու հանգերձ երկտասարդ կառավարիչը մինչեւ հիմայ ձախող բան մը չըբաւ: Ընդհակառակն իր գործունէութիւնը գնահատուեցաւ եւ անոնք որ կը կաակածէին իշխանին վարչական կարողութեան վրայ սկսան սրբապնդիլ:

Երբ Երկիրու իշխանը ամբողջ կրէտացի Յոյներուն խանդավառ ցոյցովը մտաւ Կրէտէ, արդէն թրքական իշխանութիւնը յիշատակի —կամ մահաւանդ միջաւանի— կարգ անցած էր: Իր մուտքէն ետքը ծովակալները իրեն յանձնեցին իրենց իշխանութիւնը եւ յեղափոխական Մանախուժը, որ կողմին ներքւ առժամայ կառավարութիւն մը կ'ազմած էր, իր հրաժարականը տուաւ: Այսպէսով Երկիրու իշխանին վրեժակուցաւ. այդ աւերակներու վրայ նոր կ'ենդ մը բարձրացնելու գործը: Արդարեւ, ինչպէս ըսինք, դժուարին գործ մը, երբ մանաւանդ նկատի առնենք այն թաւրու ու անուղղակի միջոցները որով սուլթան Համիտ ջանաց ու տակաւին կը ջանայ բարեկարգութիւնը ու նորահաստատ գրութիւնը անկարելի դարձնել իր ձեռքը մնացած բոլոր ուժերովը:

Երկիրու իշխանին Կրէտէ հասնելուն առաջին արդիւնքը եղաւ մահմետական բազմաթիւ բնակիչներուն զաղթումը կողմին դէպ ի թուրքիա: Մահմետականները տեսնելով որ ալ վերջնական կերպով Սուլթանին իշխանութիւնը ջնջուած է կողմին եւ թէ ազատեալ թրիտոնները կրնան վրէժիպիական աւարաքներու դիմել, խոհմութիւն համարած են սպասանել իրենց Սուլթանին հովանիին տակ: Պաշտօնական ցուցակներէն կը տեսնուի թէ մինչեւ հիմայ 12000 մահմետական թողած են Կրէտէ ու զացած հաստատուել Սեւանիկ, Իզմիր, եւ Փոքր-Ասիա: Սթ թուր կը կազմէ գրեթէ կողմին մահմետական բնակիչներուն մէկ հինգերորդը: Այսու հանգերձ կը կարծուի թէ շնորհիւ Երկիրու իշխանի ջանքերուն, զաղթելու այս շարժումը քիչ ատեն նէն պիտի դադրէ, մանաւանդ որ շատ ընտանիքներ, որոնք թուրքիա գացած են, գորչին մնացած իրենց նոր վրեժակն եւ փափաք յայտնած են նորէն Կրէտէ դառնալու:

Կրէտէ հանձնելէն ի վեր իշխանին կարեւոր

րազոյն գործը եղաւ Յանձնախումբը մը կազմել պատրաստելու համար նոր սահմանադրութիւնը : Յանձնախումբը իր պաշտօնը աւարտած ու սահմանադրութիւնը ներկայացրուցած է արդէն Ազգային ժողովին որ վիճաբանութիւններէ ու բարեփոխումներէ հաքը քուէ-արկած է , զայն : Այս սահմանադրութիւնը վերջնական չէ սակայն , նոր ընտրուելիք ազգային ժողովն է որ նորէն պիտի քննէ զայն ու վերջնականապէս հաստատէ , հարկ եղած փոփոխութիւնները մտցնելէ յետոյ :

Նոր Սահմանադրութիւնը որով կը յայտարարուի թէ ամէն կրէտացի , առանց կրօնքի խտրութեան , իր զինուորական ծառայութիւնը պիտի կատարէ , հանելի չէ եղած մահապատկաններուն : Հանիային մէջ կ'ըսուի թէ թուրք կառավարութեան խորհրդով , որ զաղտնի գործակալները դրկած է կղզին , մահապատկանները արդէն հակառակութիւն ցոյց կուտան բոլոր նոր օրէնքներուն դէմ : Նոյն իսկ այդ գործակալները յորդորել են Ազգային ժողովի մահապատկան երեսփոխանները որպէս զի Նոր Սահմանադրութեան համար չմասնացիներ ժողովի քուէարկութիւններուն : Այս յորդորները սակայն առանց ազդեցութեան մնացած են : Ժողովին մէջ մահապատկան երեսփոխանները զիտողութիւն ըրած են Գ . յօդուածին համար եւ առաջարկած են որ օրէնքները թուրք լեզով հրատարակուին եւ քաղաքապահ խմբին կազմութիւնը յետաձգուի մինչեւ միջազգային բանակներուն մեկնումը : Այս երկու առաջարկութիւններն ալ մերժուած են :

Ահաւասիկ կրէտական այս նոր Սահմանադրութեան կարեւոր կէտերէն մէկ զանին :

Կղզին Ընդհանուր Կառավարիչը «կրէտէի Իշխան» տնտեսը պիտի կրէ :

Այն պարագային ուր իշխանական գահը պարզ մնայ , իշխանութիւնը պիտի վարէ կառավարական խորհուրդը , (այսինքն՝ նախաբարները կամ խորհրդականները) յանուն ժողովրդին եւ իր անձնական պատասխանատուութեամբ : Այս խորհուրդը մինչեւ երկու ամիս պէտք է Ազգային ժողովը գումարէ որպէսզի նոր իշխանի ընտրութիւնը կատարուի :

Կրէտականներուն , բանակի եւ ոստիկանութեան սպաներուն եւ բոլոր պաշտօնեաներուն արդիւնուած է իբրեւ քանտիտա ներկայանալ Ազգային ժողովի ընտրութեանց :

Ամէն 6000 բնակիչ ունեցող ընտրական

չըջնակ մէկ երեսփոխան պիտի ունենայ , այնպէս որ Ազգային ժողովին անդամներուն թիւը 45—50-ը չպիտի անցնի , 180 անդամի տեղ զոր ունէր մինչեւ հիմա : Այս երեսփոխաններէն զատ՝ տասը անդամ , իշխանին կամ խորհրդականներուն կողմէն որոշուած , պիտի մասնացիներ Ազգային ժողովին , բայց քուէ տալու իրաւունք չպիտի ունենան :

Նոր Սահմանադրութեան քուէարկման առթիւ տեղի ունեցած միջադէպ մը ցոյց կուտայ թէ քրիստոնեայ կրէտացիները ո'րչափ հաշտարար ողի մը ցոյց տալ կ'ուզեն մահմէտականներուն : Յոյն երեսփոխան մը առաջարկած է որ Սահմանադրութեան սկիզբը գրուի թէ՛ կրէտէի պաշտօնական կրօնքը օրթոդոքսութիւնն է : Քանի մը քրիստոնեայ երեսփոխանները այս առաջարկութեան ի նպաստ խօսած են . բնականաբար մահմետական երեսփոխանները բռն են կերպով ընդդիմացած են ատոր եւ շատ մը քրիստոնեայ անդամներ իրենց ձայնակցած : Վիճաբանութիւնը շատ բռն ու արմակալից եղած է , սակայն ի վերջոյ Յոյն երեսփոխանին առաջարկը մերժուած է 22 իր դէմ 133 ձայնով :

Ոնգի մէջ ալ որ բաւական մտքերը յուզած ու բռն վէճերու տեղի տուած է , կրէտական նոր դրօշակին խնդիրն է . կ'արժէ որ համառօտ կերպով պատմեցա՞յդ հետաքրքրական դէպքը :

Յայտնի է որ կրէտացիները , կղզին ինքնավարութիւնը յայտարարուելուն պէս , իբրեւ ազգային դրօշակ ընդունեցին յունականը , միայն թէ մէջտեղը խռով սեւ խաչով մը : Այդ սեւ խաչը իբրեւ սուզի նշան համարած էին՝ իրենց լիակատար փափաքին հասած չըլլալով , որովհետեւ կրէտացիները կ'ուզէին որ կղզին բոլորովին Յունաստանի միացուէր : Բայց ծովակալները զետեղ տուին Ազգային ժողովի գործակալ խորհրդին թէ՛ կրէտէի թրքական իշխանութիւնէն ազատելէն հաքը սեւ խաչը գոյութեան իրաւունք չունէր եւ թէ պէտք էր սեւին տեղ դնել կարմիր կամ ճերմակ խաչ : Գործադիր խորհրդին նախաձեռնեց Պ . Սֆաքիանաքիս , ծովակալներու զէտողութեան վրայ , երեք օրինակ դրօշակ ներկայացուց Ետրիկոս իշխանին , որպէսզի առնեց մին ընտրէ : Իշխանը երեքն ալ մերժեց եւ ինքը չինքն առաւ : Նոր դրօշակն : Յունականին գոյններով դրօշակ մինչեւ որ արկատ , միայն թէ վերեւ դին՝ կոթին կողմը , կարմիր

քառակուսի մը կար— թրքական նշանը— մէջ տեղը ճերմակ խալով մը :

Մովակալները գիտողութիւն չըրին ասոր եւ ընդունեցին, սակայն Սուլթանը իմանալով որ կարմիր քառակուսին մէջտեղ ճերմակ խալ մը կայ, պահանջեց որ այդ խալը քննուի եւ մահիկ մը գրուի տեղը ։ Եւրոպական չորս պետութիւնները Սուլթանին կամքը թարգմտաբաններով երեւցան, իսկ Յունաց թագաւորը եւ Սուլթանը թագարձակապէս մերժեցին ։ Եոթկիստ թագաւորը պարզապէս ըսաւ թէ՛ իր տղան չի կրնար կրէտէ տղ զինչ աշպխի զրօշակով մը ։ Պալով կրէտացիներուն, սպառնացան զէնքերնին չսնանել եթէ մահիկը մնայ զրօշակին վրայ ։ Մովակալները իրենց կառավարութեանց հաղորդեցին զրօշակին պատճառաւ յառաջ եկած յուզումները եւ չորս Պետութիւնները միաձայն հաւանութեամբ ռոշեցին թէ՛ կրէտացիներուն եւ թէ՛ սուլթանին զիջում մը ընել մահիկը վերցնելով ու մահիկին մէջտեղի աստղը պահելով ։ Եոթկիստ իշխանը ընդունեց այս բարեփոխումը եւ գնաց կրէտէ ։

Խնդիրը հոս չլիմցաւ սակայն ։ Կրէտացիները չուզեցին որ աստղը մնայ զրօշակին վրայ ։ Եւրոպական չորս Պետութիւններու ներկայացուցիչները գիրնէք համադրու համար յայտարարեցին թէ՛ այդ աստղը թրքական մահիկին աստղը չէր ։ այլ ընդհակառակն Բէթլէհէմին աստղը որ Մոզքըրը ասպնդրեց եւ թէ՛ կրէտի փրկութեան խորհրդանշանն է ։ Իտալացի սպայ մը նոյնիսկ լաւագոյն բացատրութիւն մը տուաւ հանդարտեցնելու համար կրէտացի հայրենասէրները ։ « Աստղը, ըսաւ, իտալական նշան մըն է նաեւ ու կրէտական զրօշակին վրայ երեւալով, ո՛չ թէ մահիկը կը յիշեցնէ, այլ մահաւանդ Իտալիոյ եւ Յունաստանի բարեկամութիւնը եւ եղբայրակցութիւնը ։ » Ու ասանկով խնդիրը փակուեցաւ ։

Դրօշակի խնդրէն շատ աւելի լուրջ լընդ դիր մը կայ սակայն որ մտաւտանդութիւն կը պատճառէ շատերուն եւ մահաւանդ կրէտացիներուն ։ Կրէտէի պաշտպան եւրոպական չորս մեծ պետութիւններու ընթացքն է այն ։ Մասնաորոպէս Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ ընթացքը, որոնք շատ տրամադիր չին երեւար կողմէն քաշուելու, հիմա որ ա՛լ ժամանակը եկած է ։ Անգլիացիները միշտ գրաւած են Կանսթան ու Սուտայի խորշը եւ Ռուսները

Ռէթիմոն ։ Հանիալէն Թանի ուղղուած թրք-թակցութենէ մը կը քաղենք հետեւեալը որ մեր ըսածը կը հաստատէ ։ « Յունիստան ծաղում ունեցող առաւելագոյն Բեթերպուրկցի հարուստ սեղանաւոր մը փափագ յայտնած է կրէտէի մէջ հողեր գնելու ։ Միտու հողեր անուշտ չեն պակսիր այս միջոցիկ, մահաւանդ որ կողմէն գաղթող մահմետականները պատրաստ են իրենց ագարակները վաճառելու ։ հետեւաբար ամէն մարդ կը սպասէր որ առաւ սեղանաւորը պիտի ուզէր օգուտ քաղել մահմետականներու տրամադրութենէն՝ գնելով այն հողերը որոնք քիչ շատ բան մը կը բերեն եւ որոնք ապագային շատ արդիւնաբեր կ'ընան ըլլալ ։ Արդ, իրենց զարմանքը մեծ եղաւ երբոր տեսան որ առաւ զբամաւէրը իր ստակները վաճառեց գնելու համար խոպան ու ժայռոտ հողեր որոնցմէ անկարելի է ո եւ է օգուտ քաղել եւ որոնք Աքրոթիրի բարձունքէն կ'իջնեն գէպ թ Սուտայի ծովախորշը ։ Մինչեւ հիմա կը շարունակէ գնել այդ կողմերը ։ Ինչ որ իրեն կ'առաջարկեն կը վճարէ արժեքին չորս հինգ անգամը աւելի ։ Ամէն մարդ հազար տեսակ ենթադրութիւն կ'ընէ այս գնումներուն մասին ։ Այդ ժայռոտ միջոց անգամադիտական տեսակետով կրնան օգտակար ըլլալ, որովհետեւ Սուտայի վրայ կը գտնուին ։ Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ՛ այդ ռազմագիտական հողերը գնելու համար Ռուս զբամաւէրին աճապարանքը այն է որ Անգլիանցիներուն ձեռքը չանցնին այդ գնումորական գիրքերը ։

ՍԱԿԵՐՈՆԻԱ — Սուլթանը իր գործերը կը շարունակէ կուտակել Մակեդոնիոյ մէջ ։ Այս վայրկեանիս հարիւր հազարը կ'անցնէ անոնց թիւը ։ Բայց Մակեդոնացիք զգուշ կը մնան ։ Յեղափոխականներու համաժողովը որ պիտի գումարուէր ժընէվ, տեղի չունեցաւ ։ Պուլկար, Սերպ ու Յոյն կառավարութեանց միջեւ անհամաձայնութիւն կայ Մակեդոնական խնդրոյն համար, եւ ատկից պիտի օգտուի Սուլթանը, իսկ այդ կառավարութիւններէն ոչ մէկը տրամադիր կ'երեւայինք իր գլխուն մէջ սեղ նետուելու ։ Յեղափոխական մահախուժքին զրկած վերջին յիշատակազիրը չընդունուեցաւ Ռուսիոյ եւ Աւստրիոյ կողմէն ։ Պուլկարի պաշտօնապէս յայտարարեց թէ՛ չպիտի քաջալերէ յեղափոխական շարժումը ։ Ռուսիա նմանապէս յայտարարեց Բ. Դրան թէ՛ Պուլկարիս որոշած է քաղել

ամէն շարժում: Յեղափոխականները կը սպասեն, իսկ թուրք զինուորներն են որ սպասել են զիտեր: Ապրիլ 2ի հետագիւր մը կը ծանուցանէր թէ Գրգըր-Աղաւի մաս, թրքօպուլարքսի սահմանագրութիւնը, թուրք զինուորները յարանակեր են Պուլիսիոյ վերաբերող բլուրի մը վրայ եւ ուզեր են դրաւել: Պուլիար զինուորները, չորս ժամ կտուէ յետոյ ետ մղեր են զոսոնք: Եթէ այսպիսի դէպքեր շարունակուին, թուրքերը իրենց ձեռքով բացած պիտի ըլլան Մակեդոնական ինքիւրը, հակառակ տերութեանց յայտնի անտարամբարութեանը: Ե՛հ արդէն այս դէպքը Պուլիարի կառավարութեան մեծ նեղութիւն պատճառած է: Պոլսոյ զինապետական զործակալ Պ. Մարքոֆի եւ կանչուեցաւ, եւ կը կարծուի այս դէպքին հետեւանցով ըլլայ: Միւս կողմէ, յունական կառավարութիւնը նոթ մը կը ղրկէ Բ. Դրան, բողոքելով թուրքիոյ դրժմանը դէմ այն խոստումներուն զոր ըրաւ թրքօ-յունական վերջին համաձայնութեամբ: Յոյները կը նշմարեն որ թուրքիոյ հետ համաձայնութիւն անհնար է: Թուրքերը իրենց խոստումներէն եւ ոչ մէկը կը յարգեն:

ԹԱԻԲԻԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ—Անգլիա թուրքիոյ մերձեցման ջանքեր կ'ընէ, իր նոր դեսպանը Պ. Օքսնդէն, Սուլթանը չողոքորթելու ետեւէ է: Եւ կ'ըսուի թէ քիչ ատենէն կ'ալլէր իշխանը, կրտսէ պայելէն յետոյ, Պոլիս պիտի երթայ:—Անգլո-ամերիկեան միսիոնարներու Հայաստանի մէջ բացած որբանոցներուն Սուլթանին կողմէն գոցուելուն վրայ Անգլիական խորհրդարանին մէջ, հարապրեւորում եղաւ, բայց Պ. Պրոսթրիք շատ թոյլ կերպով յայտարարեց թէ կառավարութիւնը պիտի պահանջէ Սուլթանէն վերաբանալ որբանոցները, եւ զիտ ոչինչ ըրած կը թուի անգլիական կառավարութիւնը այդ մասին:—Պաշտօնական Անգլիային այս թուլութեանը մէջ, նորէն Անգլիոյ մարդասիրներն են, իրենց գլուխը ունենալով Ուելսթրինսթրի զուքը, որ կը բողոքեն որբանոցներու գոցուելուն դէմ եւ Եւրոպայի պթութեանը կուչում կ'ընեն Հայաստանի սովեակներուն օգնութեան հասնելու:

ՌԱԻՍԻԱ ԵՒ ԹԱԻԲԻԱ—Ռուսիա նորէն յիշեցուց, նոթով մը Բ. Դրան Պոլսոյ կառավարութեան 40000 Հայկերու ինքիւրը, եւ պահանջեց որ անոնց վերադարձը փութացուի: Թուրքիա դժկամութիւն կը ցուցնէ, առար-

կելով թէ անոնց մէջ յեղափոխականներ կը գտնուին եւ նոր խռովութիւններ կրնան ծագել: Բ. Դրանը ուզած է ցուցակ մը այդ փախստականներուն: Վերջին պահուն կ'իմասնաք թէ Սուլթանը հաւանք ուր գտնանան այդ փախստականները:—Ապրիլ 2ին հետագիր մը կը ծանուցանէ թէ Սուրմալինի գաւառակին մէջ, Կովկասի սահմանագլխուն վրայ, քիւրտ աւագաններ ռուսական հողը մտած, կողոպտած ու հրէհած են: Ռուսական կառավարութիւնը նոթ մը ներկայացուցած է Բ. Դրան որ եթէ այդ անկարգութիւնները չըզդրին, ռուսական զօրքերը պիտի մտնեն թուրք հողի վրայ եւ իրենք պիտի կատարեն աստիկանի պատահը:—Պաշտօնական Քարթլի եւ Լոնտոնի մասնախումբերը արտօնած են Պոլսոյ անօրէնութիւնը որ գանձուն փոխտայ 120000 ռուբլի Ռուսիոյ պատերազմական տուգանքը վճարելու համար:

ԱՄԵՐԻԿԱ ԵՒ ԹԱԻԲԻԱ—Վիշնայի եւ Պէրլինի մէջ, կը գրէ Թան, ուշագրութեամբ եւ մտառանջութեամբ կը հետեւին այն ջանքերուն զոր Ամերիկա ի գործ կը զննատենէ մը ի վեր թուրքիոյ մէջ իր վաճառականութեան եւ ճարտարարուեստին տարածում տալու համար: Ուաշինկթոնի կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք կ'առնէ որպէս զի թուրքիոյ եւ հարաւային Ռուսիոյ զլխաւոր քաղաքներուն մէջ ամերիկեան ցուցողութիւններ բացուին Միացեալ Նահանգաց հիւպատոսներու հակողութեանը եւ պաշտպանութեանը տակ:—Այս վաճառականական միջոցէն քատ, Ամերիկացիք դիմած են ուրիշ միջոցի մը որ միեւնոյն ատեն քաղաքական տարածման միջոց մըն է. կ'անհարկուի այն բազմաթիւ որբանոցներուն եւ արհեստագործական վարժարաններուն զոր Ամերիկա բացած է Փոքր Ասիոյ ներսերը: Այդ դպրոցները կը պատրաստեն Ամերիկայի ապագայ վաճառականական — եւ քաղաքական — գործակալներ, ինչպէս զիտեւ կուտան Վիշնայի թերթերը:

ՉԷՆՆԻՅՈՒԹԵԱՆ ԳԵՊԱՆԱԺՈՂԱՎՈՐ—Վերջապէս որոշուեցաւ որ դեսպանաժողովը պիտի տեղի ունենայ Լահէյի մէջ, ու պիտի սկսի մայիս 18ին: Դեսպանաժողովին ներկայացուցիչ պիտի կրնան զրկել միայն այն ազգերը որոնք Ֆույուն բանակ ունին: Արդէն գրեթէ բոլոր ազգերը իրենց ներկայացուցիչները որոշած են: Ամերիկա, Անգլիա, Գերման-

